

“והערב נא את דברי תורתך בפינו”

הרב חיים גרינשפן

א. בכל בוקר פונים אנו לרבוננו של עולם בתחינות ובבקשות בנוגע ללימוד התורה. ראשית, מבקשים אנו על עצם העיסוק בתורה - “ונהיה... לומדי תורתך לשמה”. בנוסף לכך, מבקשים אנו שהקב“ה יאיר עינינו בתורתו. על גבי כל זה מבקשים אנו בקשה מיוחדת - “והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו”. נראה שאילו הרגשת העריבות לא היתה משמעותית כל כך ביחס ללימוד תורה - לא היינו מקדישים בקשה מיוחדת לכך.

ואכן, כך כתב ה"אגלי טל" בהקדמתו: “שמעתי קצת בני אדם טועין... כי הלומד ומחדש ושמח ומתענג בלימודו - אין זה לימוד התורה לשמה כל כך כמי... שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצווה. ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא - כי זהו עיקר מצות לימוד תורה - להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו... [ו]נעשה דבוק לתורה...”. וכך כתב רבי יעקב מליסא בצוואתו: “בעת עשיית מצוה או לימוד תורה יהיה בכוונה ובשמחת הלב”. ובמשנה ברורה (א י) על דברי השולחן ערוך שראוי להיות מיצר ודואג על חורבן בית המקדש: “אבל תורה ותפילה יהיה בשמחה” (אמנם יש לחלק בין שמחה התלויה יותר באתערותא דלתתא לבין עונג הבא יותר מאתערותא דלעילא). “וזה תכלית ועיקר רצונו של השי"ת... חשק חדש לדברי תורה” (פרי צדיק, יתרו י) (אמנם - אע"פ שזו תכלית רצון השי"ת - אין הכוונה שזו גם התכלית של לימוד האדם). “העונג והשמחה הם דברים מוכרחים להיות מתלווים על כל עסק רוחני. רק כשיתענג האדם... - אז יהיה חרוץ בתכלית שלמותו...” (אדר היקר, עקבי הצאן עמ' קיז, מאמר “העונג והשמחה”).

באמת מצאנו עניין העונג בעבודת ה' בכללותה. הנביא אומר: “אז תתענג על ה'” (ישעיהו נח יד). אמנם המפרשים מבארים זאת כשכר מצוה פיזי או רוחני הבא בעקבות קיום מצוות ושמיעה בקול ה' (עיין רד"ק ומצודות), אך נראה שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ושהכוונה היא גם כן לתחושת העונג שבעבודת ה' עצמה. כך על כל פנים במקומות רבים בכתבי הרב, ובפרט בעבודת הצדיקים הדגיש עד

למאד את ההתענגות על ה'. אמנם אפילו ביחס לאנושות כולה כתב כי המאפיין את תקופת הגאולה הוא הדגשת העונג מול הדגשת החובה שבעבר, "ועונג ואושר זהו דבר השווה לכל" (שמונה קבצים ג שנו).

בהדרכה מעשית מפורטת בדרך הלימוד כתב הרב על "עבודת הקודש... [שהיא] לימוד הגמ', ובירור ההלכה ונטיית המשא ומתן של הפלפול וההערה הישרה המחודדת - המשמחת את הלב וממשכת את הנפש לחיבת התורה" ("לחיזוק דברי תורה" שבסוף אורות התורה).

ב. מאידך גיסא, מצאנו כמה דברים שלכאורה אינם עולים בקנה אחד עם כל הנ"ל.

יסוד מוסד בלימוד התורה הוא עמל תורה. כן מצינו בחז"ל שפירשו "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו ג) "שתהיו עמלים בתורה" (תורת כהנים ורש"י שם). אין דרך לקניין תורה אלא באמצעות עמל התורה. ותכלית בריאת האדם - "לעמל יולד... לעמל תורה נברא" (סנהדרין צט:). "כל סגולות לימוד התורה נאמר על עמלה" (חזון איש, איגרת ב).

בכלל עמל תורה שנינו גם: "כך היא דרכה של תורה... וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל" (אבות ו ד), וכן "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" (ברכות סג:). אמנם הביטויים צער ומיתה אינם מכוונים לצער רוחני כי אם לצער וקושי גופני, כברישא של המשנה: "פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן".

גם אם העמל והצער הנ"ל אינם מחייבים בהכרח גם צער רוחני - מצאנו בחז"ל גם צד של הרגשת מרירות בלימוד תורה: "כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מור - תכווינה" (שבת ל:).

וכל הנ"ל צריך בירור: האם ניתן לישוב את שני הצדדים האמורים - עריבות ומרירות - האם יכולים הם לעלות בקנה אחד?

ג. לפני מתן תורה אמר הקב"ה לישראל: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי... והייתם לי סגולה..." (שמות יט ו) ונתקשה רש"י מה תיבת "ועתה" באה ללמדנו. ומתוך כך פירש: "אם עתה תקבלו עליכם - יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות". כלומר, עיקרה של השמיעה - שעניינה קבלת הדברים - תלויה בנכונות לקבלת

העול שבהתחלה. ולמה זה כל כך מחויב? מכיון "שכל התחלות קשות". אמנם, משאדם מקבל על עצמו באמת, "אם עתה תקבלו עליכם - יערב לכם מכאן ואילך".

אפשר שרש"י בא ללמדנו על שילוב נכון בין הדברים - בשלבים - בזה אחר זה. בשלב ההתחלתי מודגש העמל עם הקשיים הנלווים אליו, ובהמשך שייכת העריבות. ובאמת שעונג אמיתי זה הבא דווקא מתוך העמל - "אחר העמל נפתח שער אורה אשר השכל מתענג ללא קץ" (חזון איש, קובץ איגרות שם).

"אדם לעמל יולד... בהתחלה... תהיה לנו המרירות וההכבדה, אבל אחרי התקדשנו כראוי בקדושת התורה - אז תבוא החכמה בלבנו, ודעת לנפשנו ינעם, כי תשוב הנפש לטבעה הטהור להתענג על ה' ועל תורתו" (עין איה שבת שם פ"ב, ק"א). אמנם הרב מתייחס לשתי תקופות כוללות מאד במשך שנות לימודו של האדם, אך נראה שבזעיר אנפין הדברים נכונים גם לכל התחלה והמשך של יחידות זמן קצרות יותר. ובסוף דבריו הוסיף וחילק בין המרירות המורגשת בכוחות היותר חיצוניים של האדם לבין הנפש, שמצידה "החכמה - עריבה היא לנפש". ומכל מקום הזהיר: "חלילה להיות בהולים על העונג הזה".

לאילו התחלות התכוון רש"י? נראה שבאומרו "כל התחלות קשות" התכוון כפשוטו לכל ההתחלות, קטנות כגדולות. כל תחילת יום, תחילת התפילה, תחילת סדר בוקר, סדר צהריים וסדר ערב - כל התחלה יש בה התמודדות הדורשת הכרה שיש כאן התמודדות ונכונות להתמודד. בכל התחלה קיימת נקודת שינוי ממצב למצב, וכל שינוי תובע השקעת אנרגיה.

בכל התחלה קיימים גם פיתויים שונים המסיחים את הדעת ומעכבים מלהיכנס לעומק הלימוד. ואין הכוונה דווקא לדברים שחוץ לבית המדרש, אלא אף לדברי תורה קלילים שאינם דורשים יגיעה וגם מטבעם העונג בהם גלוי יותר - מן הנכון להשתדל להימנע גם מכך ולהיכנס לעומק הלימוד. הרי זה בכלל הזריזות הנדרשת בתחילת עשיית מצוות - להזדרז ולעשותן (במסילת ישרים פרק ז), וכהדרכת ר' צדוק הכהן: "ראשית כניסת האדם לעבודת ה' צריך להיות בחפזון" (צדקת הצדיק א).

ד. לא פעם אומרים הבאים לשאול ולהתייעץ שחסרה להם מאוד הרגשת ההתעלות והעונג שבלמוד התורה. לאחר בירור עולה שגם אם קיים צד כזה של חוסר כפי שתיארו, קיים גם צד אחר של תחושת סיפוק בלימוד. עולה השאלה: אם אכן המציאות אינה כה חד צדדית כפי שתיארו בתחילה - למה הודגש אצלם מעיקרא

הצד השלילי? כנראה שקיימת נטייה טבעית להדגשת הצדדים השליליים. עלינו מוטל לתקן נטייה זו על-ידי נטייה הפוכה, הדגשת הצדדים החיוביים. אין כאן שקר ותרמית אלא איזון נכון עם נטייה לאופטימיות וראיית הטוב מתוך עין טובה, שגם כלפי העתיד דוחפת ומרוממת את ההרגשות, את הרצונות ואת האדם בכלל, וכדברי הרב - שפעמים "...הכרח הוא... להשקיף על עצמו בעין טובה מאוד... ואז ישמח בטובו מאוד וירבה... את הפעולות הטובות..." (מידות הראי"ה, גאווה כו).

סיבה נוספת להתעלמות מתחושות סיפוק בלימוד תורה היא רמת ציפיות מופרזת ל"אורות גבוהים", המביאה לידי כך שגם הטוב הקיים במציאות אינו נחשב בעינינו למאומה. כנגד זאת, צריכים אנו להשתחרר מהשפעות זרות ולאזן את רמת הציפיות. נראה שתרבות המערב האופפת אותנו היא מהגורמים הראשיים להפרזה זו. תרבות המערב מרגילה לנהנתנות שטחית ולצורך לסיפוקים וריגושים מידיים. התורה - בהיפך מזה - תובעת מאיתנו אורך רוח, והעונג אינו חיצוני, צעקני ומידי, אלא מעודן ועמוק ומתגלה רק לאורך זמן. אמנם מידת השמח בחלקו שייכת לעניינים הגשמיים ולא לרוחניים, ואף על פי כן נראה שיש כאן מקום לבחינה מעין זו. כשזוכים להרגשות עונג וסיפוק בלימוד - שומה עלינו לייקר מאד רגעים אלה, שיאירו על שאר הזמנים, ויותירו בפינו מטעמה של מתיקות התורה.

גורם נוסף הוא השוואת עצמנו לאחרים. נראה לנו שאחרים זוכים לאורות וברקים, ומצפים אנו שנזכה לכך לא פחות מהם, וכשהמציאות אינה כזו - שוקעים בתסכולים. כל עיקר עניינה של עבודת ה' הוא התבוננות אמיתית פנימה, ועל כל פנים בשום אופן אין לערוך השוואות. אף על פי שבהחלט יש מה ללמוד מאחרים בנוגע למעשה (וגם זה במידה, ובהתאם לנו) - השוואה הנוגעת למדרגות והרגשות פסולה מעיקרה.

ה. נקודת התמודדות מרכזית נוספת היא ההתמודדות כנגד השגרה. לשגרה יש כח שחיקה אדיר. יכולה היא להפחית ערך דברים נעלים ולשחוקם עד עפר. התמודדות זו אינה נוגעת רק ללימוד תורה או לכללות תורה ומצוות ועבודת ה', כי אם לכל עיסוק ולכל ערך.

כיצד, אם כן, מתמודדים? כנגד השגרה צריכים אנו להתחדש. כיצד מתחדשים? נדרשים אנו ללימוד התבוננות והעמקה בערכם של הדברים. בכלל זה גם ההכרה כי הדברים בהם אנו עוסקים חדשים הם באמת.

”דבר שלמעלה ממדרגתו בעצם... ודאי שראוי לשמוח כמו שישמח בבוא אליו דבר טוב ומחודש... וכיוון שנתחדש לו הטוב שלמעלה ממדרגתו הוא שמח - אם כן כאשר יהיה לנו דבר שתמיד למעלה ממדרגתנו והוא טוב לנו - אז ראוייה לנו השמחה התמידית עם כל יושנה, וזהו ענין 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים'” (מוסר אביך א ח).

”יסוד חידוש המחשבה - חידושה של תורה - שהיא למעלה מן השמש... חידוש הרעיון שבקודש בו יש חידוש עצמי תדיר... כל מה שמשמח שמחה עדינה בכל החיים - נובע מצד הקודש שבו” (שמונה קבצים ה קב).

”עניין החידושים - פירש הגר”ח מוולוז’ין: בהיות שאין עומק תורה שבעל-פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל - כל המתגלה מיקרי חידוש, וכל המוסיף בקניינים שהתורה נקנית בהם מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו, והן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית...” (חזון איש, קובץ איגרות, איגרת ד).

כשמתבוננים מגלים שגם בתוך שגרת הלימוד שבישיבה מצוי מגוון שיש בו חידושים, אלא שאין אנו נותנים דעתנו עליו - מגוון תחומי עסק התורה, מגוון שיעורים. שימת לב לכך יכולה לגלות לנו אפיקים חדשים.

ו. ועל גבי כל זה נכון גם למצוא דרכים ועצות להתחדשות.

זהו בעצם עניינם של מועדי השנה, ובפרט ראשי חודשים. ”החודש מורה על הטבע המתחדש” (שפת אמת לפורים תרל”א). ”בראש חודש מתגלה הארה מבחינת ראשית” (שם לפרשת החודש תרנ”ז). ”ביציאת מצרים ניתן כוח החודשים לבני ישראל להאיר השנה... וניסן... ראש השנה לחודשים ולרגלים המאירים לכל השנה” (שם תרס”ב).

לזה מתקשר גם דין הקבלת פני רבו ברגל (ר”ה טז:), כשעל פי הפסוק המובא בגמרא (מלכים-ב ד כג) ”מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת”. יש המרחיבים זאת אף לשבתות וראשי חודשים (ובהתאם למרחק בינו לבין רבו, ויש אומרים שברגל - דין, ובשבת ור”ח - חסידות).

בוודאי כל הדברים הנ”ל תלויים גם כן בהתאמה בין הלומד לבין הנלמד, וכמאמר חז”ל: ”אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ” (עבודה זרה יט.). ומכל מקום סייג יש בדבר - ”לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ... על כן מוכרח הדבר

שכל הככר הגדול של הרחבתה של תורה יהיה נגול לפנינו בכל רחבו... למען נוכל להיות מוכנים לכוון את הזמן והנטייה לפי החפץ הפנימי...” (אדר היקר, עקבי הצאן, עמוד קיח).

נראה שגם כאן יש שתי תקופות: השנים הראשונות, שבהן רוכש הלומד עושר תורני; ובהמשך - מתוך כל מה שלמד מתבררת נטייתו והדברים המתאימים לו.

סוף דבר, בהתמדה ובסבלנות יתגלה האור, וימתיק וינעים את כללות העבודה והלימוד, שהרי “כל המעשים כולם נסמכים על נועם ה’. כל [ה]עמל... הכל עולה כדי להתאים את המון המעשים הרבים וסיבוכיהו עם הנקודה הפנימית העליונה הזאת” (שמונה קבצים, קובץ א תקה).

ומעין הפתיחה - לא לשכוח עד כמה חשוב להתאמץ להתפלל ולבקש על כך מהשי”ת - “והערב נא”.